

Sergiusz H e s s e n, *O sprzecznościach i jedności wychowania*, Warszawa, Żak 1997, s. 271.

Od kilku lat wzrasta w Polsce zainteresowanie osobą Sergiusza Hessena. Jego myśl filozoficzno-pedagogiczna przybliżyła się polskiemu społeczeństwu między innymi, poprzez wznowienie drukiem jego dzieł. Uczyniło to wydawnictwo „Żak” w 1997 r. wydając pięć podstawowych pism.

W książce „O sprzecznościach i jedności wychowania”, Hessen przedstawia filozoficzne podstawy edukacji młodego pokolenia. Pozycja ta, miała być wprowadzeniem do planowanej „Filozofii wychowania”, jednakże losy życiowe, uniemożliwiły mu zrealizowanie tego zamiaru.

Książka po raz pierwszy ukazała się drukiem tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej. Lata trzydzieste naszego stulecia, to rywalizacja dwóch wielkich i strasznych systemów, hitlerow-

skiego i bolszewickiego. Oba zagrażały prawidłowemu wychowaniu młodego człowieka. Hessen, który doświadczył w sposób szczególny tego drugiego, zajął się tym zagadnieniem, przedstawiając go na zasadzie relacji: wychowanie a ideologia. Pomimo upadku obu systemów, spotykamy się często z ich skutkami. Doświadcza tego zwłaszcza kilka pokoleń Polaków, które były poddane silnej indoktrynacji marksistowsko-leninowskiej. Główny motyw omawianej książki, to „dążenie do utwierdzenia osobowości człowieka i jej wolności” Stwierdzenie to, pomimo upływu lat, jest na czasie, zwłaszcza dzisiaj, kiedy mamy tak duże problemy z zagospodarowaniem odzyskanej wolności.

Omawiana książka, wydana została w języku polskim w 1939 r. Po wojnie nie mogła liczyć na wydanie ponowne. To małe zainteresowanie w tamtych czasach można tłumaczyć tym, że Hessen do swojej trójwarstwowej koncepcji wychowania, dołączył wymiar czwarty. Do pierwszych Hessen zaliczył byt biologiczny, społeczny i duchowy. Natomiast czwartym było życie wieczne i Królestwo Boże. Według Hessena ta czwarta warstwa życia człowieka, to „warstwa doskonałej wspólnoty moralnej, mającej za swą podstawę pierwiastek miłości w sensie czynnej miłości dla bliźnich” Taki ideał Autor czerpał z Ewangelii.

Na książkę składa się szereg artykułów, które Hessen drukował także w innych językach. Wspólnym jednak ich tematem jest proces wychowania i problemy z nim związane. Najważniejszym zagadnieniem, które staje przed nauczycielem i wychowawcą jest wzajemny stosunek między wychowaniem a poglądem na świat. Stąd Autor próbuje na pierwszym miejscu wyjaśnić czym jest światopogląd.

Poprzez wychowanie wyrabiamy w dziecku pogląd na świat. Kiedy natomiast światopogląd zmieni się w ideologię lub propagandę nie nastąpi prawidłowe wychowanie, ale raczej urabianie człowieka. Stąd analiza tego zagadnienia wymaga od wychowawcy krytycznego i filozoficznego pogłębienia pojęć związanych z wychowaniem i jego celami. Do nich nie możemy zaliczyć tylko kształcenia czyli przekazywania wiedzy i informacji, ale także wychowanie moralne, państwowe i gospodarcze.

Omawiana książka przedstawia wychowanie z różnych punktów widzenia. Jednak cały ten proces zawiera w sobie jedną istotę. Tym punktem newralgicznym jest proces duchowy, który kształtuje osobowość dziecka. Natomiast jej wzrost dokonuje się w świecie kultury. Autor postrzega tutaj dwa elementy: osobowość i kulturę. Te dwie rzeczywistości przenikają się nawzajem, tworzą jedną całość i zapewniają sobie ciągłość. Wychowanie jednak, jako proces duchowy, przełamuje bariery życia fizycznego, psychicznego i społecznego. Powyższe trzy elementy chociaż bardzo ważne, nie stanowią istoty wychowania. Zaistniałe w wychowaniu trudności, antynomie czy sprzeczności, według Hessena, wynikają z faktu niezrozumienia wychowania. Wychowanie należy traktować jako jedną wspólną i spójną całość. Wychowawca robi poważny błąd, kiedy zwraca uwagę tylko na niektóre składniki wychowania, nie starając się postrzegać młodego człowieka w całości i szerszym kontekście. Taki sposób wychowania wcześniej czy później, doprowadzi do wypaczeń.

Hessen widzi wychowanie jako całość, jednocześnie odcina się wyraźnie od tzw. pedagogiki totalistycznej, która według niego „upraszcza wielostronną problematykę wychowania” Taki rodzaj pedagogiki nie konfrontuje problemów i nie przezwycięża trudności w sposób twórczy lecz tłumuje je, powodując w ten sposób powstanie napięć we współczesnej pedagogice.

Treść książki Autor przedstawia w dwunastu rozdziałach. Na pierwszym miejscu omawia istotę i znaczenie poglądu na świat. Człowiek jest mikrokosmosem, stąd jest istotą posiadającą światopogląd. Przedstawiona jest typologia i dialektyka światopoglądu, a także jego przezwyciężanie w filozofii i w dziedzinie moralności. Rozdział drugi poświęcony jest roli i miejscu światopoglądu w pedagogice. Wiele krajów europejskich takich jak: Włochy, Rosja, Niemcy, Holandia, Belgia twierdzą, że szkoła powinna urabiać w dziecku określony światopogląd.

Następnie Hessen koncentruje się na autonomii wychowania. Wyjaśnia takie pojęcia jak istota, ontologiczne założenia, autonomia przedmiotu, autonomia personalna i autonomia kształcenia. Zajmuje się także pedagogiką jako nauką autonomiczną. Przedstawia próbę jej ujęcia jako „nauki szczegółowej”, z jednej strony uniezależnionej od filozofii, z drugiej nazywa ją filozofią stosowaną.

Zagadnieniu autonomii szkolnictwa Hessen poświęca rozdział piąty. Widzi ją przede wszystkim jako neutralność i organizację tolerancji. Marksizm jest przykładem bezwzględnej negacji autonomii szkolnictwa. Pisząc o pedagogice nowoczesnej Hessen zajmuje się ideą ogólną wykształcenia, która wytworzyła się na początku XIX w. na tle zagadnień szkoły średniej. Porusza także problem jej wypaczenia, odrodzenia w szkolnictwie powszechnym i jej duchowych podstawach.

Pojęcie i cel wychowania moralnego stanowi treść rozdziału siódmego. Każda forma wychowania pociąga za sobą wychowanie moralne, które jest wyzwoleniem człowieka, czyli zbawieniem. W końcowych rozdziałach zwraca uwagę na wychowanie państwowe i gospodarcze, pedagogikę specjalną i ogólną.

*ks. Jan Niewęglowski SDB*